

О ИЗВЛАЧЕЊУ И ЕВАКУАЦИЈИ ОШТЕЋЕНИХ ТЕХНИЧКИХ СРЕДСТАВА У БОРБИ И НА МАРШУ

Пошто техничка средства појединих јединица могу бити у мањем или већем степену оштећена у току борбе и марша због непријатељског дејства са земље или из ваздуха, или услед саме експлоатације, то је неопходно да се таква средства што пре оправљају и враћају јединицама на употребу, и то утолико пре уколико су техничке резерве ограниченије и попуна тежа. Зато за извлачење и евакуацију оштећених техничких средстава (скраћено технике), као и за њихову оправку и враћање у јединице у савременим армијама постоје посебни органи и специјална формациска средства (возила или одељења за извлачење, водови и чете за извлачење и евакуацију итд.).

*

Да би се техничка средства која су оштећена у току борбе или услед експлоатације могла што брже оправити и исправна вратити јединицама, потребно је извршити правилну организацију и најцелесходније употребити постојећа средства за извлачење и евакуацију. Каква ће та организација бити и на који ће се начин вршити извлачење и евакуација, зависиће од више услова (од величине јединице и њеног задатка, од вида борбених дејстава, конкретне борбене ситуације итд.), о којима ће морати да воде рачуна одговорни органи. Ради што бољег решења овог питања, ови органи још у припремном периоду треба да реше низ питања, као: да ли ће сва средства техничке јединице која су намењена за извлачење и евакуацију употребити за ову сврху (организујући извлачење централизовано) или ће се за то користити само један део, а остатак средстава задржати у резерви (за евентуално формирање истакнутог сабиралишта оштећене технике и сл.); да ли је потребно оформити и истурити ближе јединицама сабиралиште оштећене технике које би служило као етапна станица при евакуацији до техничке јединице, или ће се сва средства налазити у рејону техничке јединице и одатле упућивати за извлачење оштећене технике; на који начин и коју оштећену технику треба извлачити из борбе и евакуисати до одговарајуће техничке јединице која ће вршити оправку и сл. При решавању ових питања, по моме мишљењу, требало би се придржавати принципа: да се сва оштећена средства којима је потребна оправка I и II

степен¹⁾ извлаче из борбе до најближег заклона (средствима самих јединица закључно до пука) где би се упућивала ремонтна средства пука ради оправке на лицу места, с тим да се техничка средства за која је потребна оправка III (и вишег) степена, евакуишу средствима техничке јединице дивизије ради оправке у техничким јединицама III (односно вишег) степена. Међутим, може се десити да конкретна борбена ситуација налаже и друкче решење (на пример, да се оштећена техника која захтева оправку II степена извлачи ради оправке само до техничке јединице, или да ремонтна средства техничке јединице дивизије иду до оштећених средстава која захтевају оправку III степена ради њихове оправке на лицу места итд.). То значи да ће технички органи дивизије у току борбе конкретно решавати како ће се у ком случају поступити, водећи рачуна о томе да су оправке III степена компликованије и да захтевају већа ремонтна средства и више времена за рад.

Начелно се може поставити питање: да ли треба оформити сабиралиште оштећене технике (СОТ) или не, а ако се оформи где га треба поставити и са каквом наменом? На правилан одговор на ово питање утицаће више околности. Средства за извлачење и евакуацију оштећене технике у пешадиској дивизији (техничка јединица за извлачење и евакуацију), начелно, нису опремљена и средствима за ремонт, нити имају у своме саставу стручно људство за оправку (као што је то случај код оклопних јединица), већ само за извлачење и евакуацију оштећене технике. Основни захтев да се оштећена техника што пре оправки и врати у јединице налаже да се средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије истуре што ближе борбеним јединицама код којих се могу очекивати и већа оштећења (за оправку III и вишег степена), тако да она могу ову технику за што краће време извући и евакуисати до техничке јединице III степена где ће се вршити оправке. Ако би средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије била заједно са осталим деловима ове јединице, која се, начелно, размешта у рејону дивизијске базе (ДБ), онда би брзина извлачења и евакуације била доведена у питање, што би се одразило и на трајање оправке и повратак оштећене технике у јединицу. Значи, удаљеност рејона размештаја техничке јединице од борбених јединица и потреба за што бржом оправком оштећене технике изискују истурање средстава за извлачење и евакуацију унапред и образовање СОТ-а.

Можда би се могло поставити питање: зашто се не би рејон размештаја техничке јединице дивизије изабрао ближе борбеним

¹⁾ Под оправком I степена подразумева се отклањање мањих неисправности које врши послуга оштећеног техничког средства, користећи алат којим то средство располаже, или вршећи замену мањих оштећених делова са резервним деловима из комплекта тог техничког средства. Оправке II степена су веће оправке које врше механичари техничких јединица (техничких одељења или водова) алатом из радионица тих техничких јединица. Оправке III (односно виших) степена су сложеније оправке које врши људство техничке јединице дивизије (одн. виших јединица) алатом из својих техничких радионица.

јединицама уместо да се истурају унапред средства за извлачење и евакуацију? По моме мишљењу, ово се не би могло учинити зато што рејон размештаја техничке јединице дивизије треба да одговара извесним условима (да је у непосредној близини складишта технике из кога ће се снабдевати резервним деловима и да има добру везу са осталим деловима ДБ, да је обезбеђен од непријатељског дејства са земље и из ваздуха, да је заштићен од разних диверзија и ваздухопловних десаната, итд.), који се не би могли испунити ако би се техничка јединица истурила унапред, изван рејона размештаја дивизијске базе. Осим тога, за њено борбено обезбеђење требало би не само ангажовати посебна средства, него и из складишта технике издвојити део за попуну утрошених резервних делова и дати потребна средства за одржавање везе са ДБ, итд. А пошто се борбена дејства у савременим условима у којима јединице врше честе и велике покрете развијају врло брзо, то ће и оштећења технике бити многобројна. Поред тога и ДБ ће бити често далеко од борбених јединица, а њено премештање доста споро, тако да ће за брзу евакуацију оштећене технике која захтева оправку III степена бити потребно да се средства за извлачење и евакуацију истурају ближе ка борбеним јединицама. И, најзад, пошто су средства за извлачење нижих јединица од дивизија махом недовољна биће потребно да се борбеним јединицама брзо указује помоћ у извлачењу и евакуацији оштећене технике (до најближег заклона или техничке јединице), зато би било најбоље да се средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије истуре ближе борбеним јединицама и да оформе СОТ.

Формирање СОТ-а треба решити још у припремном периоду, с тим што би његову јачину одређивао технички орган штаба дивизије према конкретној борбеној ситуацији, имајући у виду евентуалну потребу за формирањем истакнутог сабиралишта оштећене технике (ИСОТ-а) и за појачавањем јединица на неком делу фронта овим средствима. При одређивању рејона за размештај СОТ-а требало би водити рачуна о груписању снага за претстојеће борбено дејство и поставити га ближе тежишту одбране, односно правцу главног удара, зато што ће тамо бити распоређен највећи део техничких средстава, што ће та средства трпети бројнија и већа оштећења и што ће тамо бити највећа потреба за хитним извлачењем и брзом оправком оштећене технике.

С обзиром на улогу СОТ-а и потребу за што бржим извлачењем, евакуацијом и оправком оштећене технике, рејон за размештај СОТ-а требало би бирати између пуковских и дивизијске базе (односно, између рејона размештаја техничких јединица пукова и техничке јединице дивизије, и то у близини добрих комуникација, а најбоље на раскрсници путева који воде ка фронту), које ће омогућити сигурну везу са техничком јединицом дивизије.

Овако оформљен СОТ требало би, по мом мишљењу, да дејствује самостално све док не наступе велика померања борбених јединица (обично у припремном периоду и у току првог дана борбе),

јер ће услови за његов рад тада бити повољни, ако не на целом фронту, а оно бар на тежишту одбране, односно на правцу главног удара. Међутим, после првог дана борбе, обично ће се борбене јединице више удаљити од својих база, тако да ће најчешће бити потребно да се оформи ИСОТ (ако би то захтевала конкретна борбена ситуација). То значи да би отада, начелно, дејствовала оба сабиралишта.

Потребе за оформљењем ИСОТ-а појавиће се обично онда кад у току борбе наступе веће промене у борбеном поретку јединица или ако дође до већих покрета (на пример, када се пробије непријатељски фронт и уђе у већу дубину непријатељског одбранбеног појаса, када се из одбране пређе у противнапад и нападач дубље потисне, када се борбена дејства развијају на широком фронту, итд.). Тада би и рад СОТ-а био знатно тежи, јер би се услед удаљености од борбених јединица, изгубило не само много времена за долазак СОТ-а до оштећене технике и за евакуацију у техничку јединицу (односно у ДБ), него би се тиме знатно смањила и брзина оправке и враћања оправљене технике јединицама. Ако би се СОТ преместио напред, он би се сувише удаљио од дивизијске техничке јединице са којом треба да буде у тесној вези, а за време његовог премештања неминовно би наступио прекид рада, тако да би се нагомилало много оштећених средстава која се доцније не би могла на време извући, евакуисати и оправити. Другим речима, тиме би наступио и прекид у пружању помоћи јединицама. Међутим, потреба за непрекидним праћењем борбених јединица и сталним извлачењем и евакуацијом оштећене технике (која захтева оправку III степена), која се осећа у току целе борбе, нарочито у њеној критичној фази, може се најлакше задовољити оформљењем ИСОТ-а, тим пре што се на тај начин може најбрже пружити помоћ оним јединицама (нарочито тенковским и самоходним) које нису у могућности да извлаче и евакуишу оштећену технику сопственим средствима. Према томе, очигледно је да се оформљењем ИСОТ-а постижу, на најјефикаснији начин, не само непрекидно извлачење и евакуација оштећене технике него и указивање брзе помоћи нижим јединицама, те би га због тога требало образovati кад год за то постоје услови. Он се, дакле, не мора увек оформљавати, нити мора — ако је оформљен — дејствовати у току целе операције, већ само кад борбена ситуација то буде захтевала. Најзад, потреба за формирањем ИСОТ-а, по мом мишљењу, наступиће и у случајевима када је земљиште између рејона СОТ-а и јединица на фронту јако испресецано и слабо комуникативно, тако да СОТ није у стању да пружа помоћ јединицама на извесном делу фронта, а поготову ако постоје изгледи да ће ове јединице у току борбе добити важније задатке. У овом случају било би боље да се из техничке јединице дивизије издвоје најнужнија средства за извлачење и евакуацију и да се оформи ИСОТ који би дејствовао само док постоји потреба, а да би се потом укинуо и средства вратила одакле су и узета. За формирање ИСОТ-а првенствено би се користила резервна средства јединице за извлачење и евакуацију, с тим

што би он, начелно, ступао у дејство почев од другог дана борбе, кад се борбене јединице, обично услед већих покрета више удаље од ДБ. С обзиром на улогу ИСОТ-а, требало би га постављати у рејону између техничких јединица пукова и СОТ-а, а на помоћном правцу — између техничких јединица пукова и техничке јединице дивизије, с тим да његово место одговара истим условима који су наведени и за СОТ.

Премештање СОТ-а требало би вршити онда када се премешта ДБ, односно техничка јединица дивизије чији је он саставни део и са којом треба да је у непрекидној вези. Нови рејон размештаја СОТ-а требало би, начелно, да буде онај на коме је био размештен ИСОТ, док би се ИСОТ премештао по мери покрета борбених, односно њихових техничких јединица, са којима ово сабиралиште мора бити у сталној и непрекидној вези. Ово је нужно да би се обезбедила потребна брзина извлачења и евакуација оштећене технике у одговарајуће ремонтне јединице, и да би ово сабиралиште увек било у могућности да брзо интервенише и укаже помоћ јединицама тамо где се укаже потреба, а првенствено на тежишту одбране, односно на правцу главног удара. При томе не треба губити из вида да ИСОТ не сме бити сувише удаљен од СОТ-а. Време премештања ИСОТ-а и рејон за његово постављање треба да одреди технички орган из штаба дивизије, у складу са конкретном борбеном ситуацијом, водећи рачуна о томе да преко њега буде осигурана непрекидна веза између борбених јединица, односно њихових техничких органа, и СОТ-а, која је услов за брзо и уредно извлачење и евакуацију оштећене технике.

Полазећи од изнете организације ове службе у борби, изнећу, по мом мишљењу, најпогоднији начин извлачења и евакуације оштећене технике. У нормалним случајевима извлачење и евакуацију оштећене технике од места оштећења до најближег заклона (односно, до пуковских база), где се налазе технички органи пукова (сем код артиљериских јединица које су постављене на заклоњеним ватреним положајима, где се оштећена техника не мора извлачити до заклона), требало би вршити техничким средствима којима располажу јединице пука (вучна возила, возила за извлачење). На томе месту би механичари, уз помоћ људства оштећеног техничког средства, извршили преглед и констатовали степен оштећења. Ако би се установило да оштећење изискује оправку I степена, оправка би се одмах вршила и оправљено средство враћало у јединице. Ако би се установило да је оштећење такве природе да захтева оправку II степена, механичари би били дужни одмах да позову стручно људство из техничке јединице пука. То људство би са потребним ремонтним средствима дошло до заклона²⁾ где је техничко средство довучено, и после оправке оштећеног средства вратило га у јединицу његовим вучним средствима. Међутим, саобразно ситуацији, вели-

²⁾ Оштећена техничка средства се извлаче до најближег заклона, јер би била изложена уништењу ако би остала на месту оштећења. Међутим, то је случај са оштећеним техничким средствима у батеријама на заклоњеним ВП код којих се оправке I степена могу вршити на месту оштећења.

чини оштећења и погодности за рад, оштећена техника која захтева оправку II степена могла би се евакуисати и у пуковску базу до техничке јединице пука, да се тамо изврши оправка, а потом би се вратила у јединицу. Евакуацију овог техничког средства до пуковске базе, као и његово враћање у јединицу, требало би да врши оно средство које га је и вукло (односно, сопственом снагом).

Ако би се на месту оштећења или у техничкој јединици пука констатовало да су оштећења такве природе да се оправка мора извршити у техничкој јединици дивизије (оправка III степена), онда би евакуацију вршио СОТ, чија би средства за извлачење и евакуацију, по добијеном обавештењу од техничких јединица пукова, одлазила у рејон где је прикупљена оштећена техника и евакуисала је у техничку јединицу дивизије (ДБ). Но, биће случајева (нарочито у току борбе) да ће СОТ морати да извлачи оштећену технику не само од пуковских база већ и од места оштећења (најближег заклона) до техничке јединице дивизије. Овај задатак требало би да прими на себе СОТ у случајевима када су средства за извлачење код јединица, закључно са пуком, недовољна за извршење овог задатка, а јединице се налазе на тежишту одбране, односно на правцу главног удара, као и онда када су оштећена и вучна средства која оштећено техничко средство вуку или преносе (вучни воз, самохотка, тенк). О овоме, у сваком случају, треба да одлучи технички орган дивизије сагласно конкретној борбеној ситуацији. Враћање оправљене технике у јединицу, начелно би требало вршити сопственим средствима која је нормално вуку, односно преносе, а само изузетно средствима за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије (ако нису ангажована).

Начин извлачења и евакуације оштећене технике када је оформљен и ИСОТ (обично после другог дана борбе), начелно би се само унеколико разликовао од напред изложеног. Наиме, извлачење оштећене технике од места оштећења до најближег заклона, односно до пуковске базе, вршиле би само јединице закључно са пуком, и то на већ изнети начин, док би се сва оштећена техника у оквиру дивизије у целини, која је прегледом у техничким јединицама пукова окатегорисана за оправку III степена, извлачила од њих и до СОТ-а евакуисала средствима ИСОТ-а, која би се потом одмах враћала у свој рејон ради извлачења друге оштећене технике и одвлачења у СОТ. Када се сва оштећена техника прикупи у СОТ (а можда и раније), вршила би се класификација оштећења и одредио ред хитности оправке. Техника за оправку III степена евакуисала би се у техничку јединицу дивизије ради оправке средствима СОТ-а која би се потом враћала у свој рејон ради евакуације већ пристигле оштећене технике. Оштећену технику, која је за оправку вишег степена, требало би груписати на једном месту где би остала до доласка техничких средстава за извлачење и евакуацију претпостављене команде која ће их евакуисати у одговарајућу ремонтну јединицу ради оправке (начелно, ову евакуацију требало би да врши истакнуто сабиралиште оштећене технике корпуса, односно армије). Улогу ИСОТ-а дивизије

за време премештања примао би на себе СОР, и обратно, како не би било прекида у извлачењу и евакуацији оштећене технике и указивању помоћи јединицама. Међутим, борбена ситуација и број оштећене технике могу налагати да средства ИСОТ-а приђу до места оштећења (на пример, када има већи број оштећене технике, а расположива средства јединица за извлачење и евакуацију су недовољна или оштећена) да би технику која је за оправку III степена извукла и евакуисала непосредно у СОР, односно у техничку јединицу дивизије. Каткада се може десити (мада ређе) да се оштећена техника извлачи само до техничких јединица пукова и да се тамо упуту стручно људство из техничке јединице дивизије са потребним ремонтним средствима ради оправке. Најзад, извлачење и евакуација могу се вршити и на неки други начин који би боље одговарао конкретној борбеној ситуацији, о чему у сваком случају треба да одлучи надлежни технички орган штаба дивизије.

Организација и поступак при извлачењу и евакуацији оштећене технике у борби код оклопних јединица били би унеколико другачији због разлика у опремљености њихових техничких јединица. Ако би, на пример, техничка јединица у тенковском батаљону располагала са два одељења, од којих би једно (одељење за извлачење) у свом саставу, поред средстава за извлачење, имало и ремонтна средства са људством за оправку, а друго одељење (радионичко) само средства и људство за ремонт, онда би се у овом батаљону још у припремном периоду од одељења за извлачење могла оформити група за извлачење и ремонт, која би имала задатак не само да извлачи оштећену технику од најближег заклона (односно, до радионичког одељења), већ и да врши њен ремонт, док би радионичко одељење служило само за оправку. Док би се група за извлачење и ремонт налазила непосредно позади борбеног поретка тенковског батаљона и за њим се непрекидно кретала, дотле би се радионичко одељење налазило позади на око 1—2 км, на заклоњеном месту и у близини комуникација с тим што би се за њим кретало у скоковима. Група за извлачење и ремонт требало би да буде у непосредној вези са техничком осматрачницом да би одмах после обавештења о квару на неком тенку дошла до њега, извукла га до најближег заклона, оправила га (ако то време и борбена ситуација дозвољавају) и врагала у састав јединице. Али, ако време и борбена ситуација то не дозвољавају, или природа оштећења то захтева, онда би се оштећени тенк морао одвући до радионичког одељења ради оправке. Ако би се у радионичком одељењу (које, по ступању тенкова у борбу, остаје

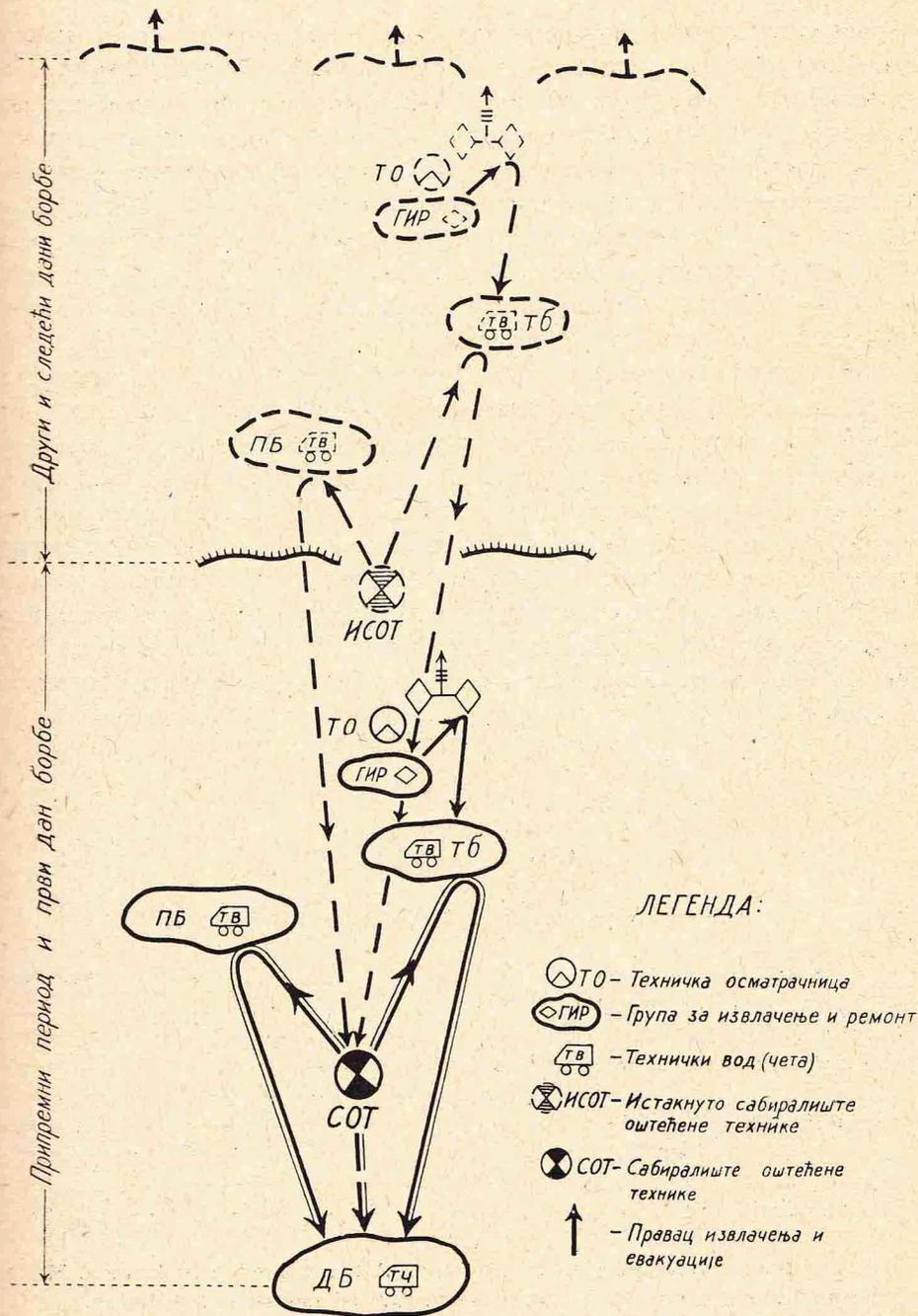
на полазном положају тенкова) констатовало да је оштећење за оправку III степена, онда би се о томе известио СОТ (односно ИСОТ), да би се његовим средствима оштећени тенк одвукао у техничку јединицу вишег степена ради оправке.

Начелна шема организације извлачења и евакуације оштећене технике пд у борби приказана је на скици бр. 1.

*

Организација извлачења и евакуације оштећене технике на маршу пешадиске дивизије, мора бити прилагођена врсти марша и условима под којима се он изводи. Начелно, још у току припреме за марш требало би да одговорни технички орган у штабу дивизије организује у саставу сваког ешелона по једну техничку јединицу која би се кретала позади свога ешелона на отстојању од око 100—200 м. Осим тога, позади I позадинског ешелона дивизије, на око 3—4 км кретао би се део техничке јединице дивизије намењен за извлачење и евакуацију оштећене технике. Ако би се дивизија кретала у две или више колоне, онда би се део за извлачење и евакуацију кретао позади главне колоне у којој је гро технике, и где се може очекивати највише кварова, односно губитака. Тај део средстава за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије образовао би станицу за прикупљање неисправне технике која би имала задатак да сву оштећену технику која је за оправку III степена извуче из колоне и прикупи је на једном месту, а затим је евакуише до техничке јединице дивизије где ће се оправљати.

Ако би неко техничко средство за време марша било тако оштећено да не може продужити покрет, било би најбоље да га његов вучни воз извуче у страну од пута да би га механичар уз помоћ послуге оправрио (ако је мањи квар који изискује оправку I степена), а потом га, за време застанка или одмора, послао у састав његове јединице. Ако је оштећење веће (потребна оправка II степена), онда се оштећено средство може извући из колоне у страну од пута (начелно сопственим вучним возом) да би га оправрила његова техничка јединица када наиђе (она се креће на зачељу ешелона) и после оправке, за време застанка или одмора послала у састав своје јединице. Дакле, за време марша оправку оштећене технике (I и II степена) начелно би требало организовати у оквиру самог ешелона, с тим да извлачење из колоне врше саме јединице сопственим техничким средствима. Међутим, ако је оштећење технике такво да захтева оправку III или вишег степена, те ни средства за извлачење

Скица бр.1

којима располажу јединице у ешелону не могу извући из колоне оштећено средство, онда тај задатак примају на себе средства за извлачење и евакуацију техничке јединице дивизије, када буду обавештене о оштећењу. Ова средства би извлачила оштећену технику до погодног места са стране пута да би их оправила техничка јединица када наиђе. Но, ако је потребно да се оправка изврши што пре, онда се мора упутити потребан број мајстора са ремонтним средствима из техничке јединице. Ако би оштећења (за оправку III степена) наступила за време одмора, коначишта или преданка (на пример, услед дејства непријатељске авијације), или ако би такви кварови наступили у почетку сусретне борбе, онда би средства за извлачење и евакуацију техничке јединице извлачила оштећену технику од места оштећења до техничке јединице у којој ће се оправљати. Ако су у питању оправке вишег степена, онда би евакуацију од техничке јединице дивизије до техничке јединице која врши овакве оправке вршило истакнуто сабиралиште оштећене технике претпостављене команде, које она обично истура ка потчињеним јединицама. Природно је да се извлачење и евакуација оштећене технике за време марша могу вршити и другојачије, што ће зависити од конкретне ситуације, са којом треба да буду упознате и техничке старешине.

Z B O R N I C I

dokumenata i podataka o NOR-u naroda Jugoslavije

Borbe u Srbiji, tom I, knj. 12	— — — — — — — — — —	Din. 600.—
„ „ tom I, knj. 13	— — — — — — — — — —	„ 600.—
Vrhovni štab, tom II, knj. 5	— — — — — — — — — —	„ 450.—
Borbe u Bosni i Hercegovini, tom IV, knj. 15	— — — — — — — — — —	„ 600.—
„ „ „ tom IV, knj. 16	— — — — — — — — — —	„ 550.—
Borbe u Hrvatskoj, tom V, knj. 15	— — — — — — — — — —	„ 600.—
„ „ tom V, knj. 16	— — — — — — — — — —	„ 600.—
„ „ tom V, knj. 17	— — — — — — — — — —	„ 600.—
Borbe u Sloveniji, tom VI, knj. 5	— — — — — — — — — —	„ 600.—

Sve napred navedene knjige mogu se dobiti neposredno od Zavoda. Knjige dajemo na šestomesečnu otplatu, uz mesečne rate od najmanje 200 dinara.

Porudžbine slati na Vojnoizdavački zavod JNA »Vojno delo«, Beograd, Ul. Neznanog junaka br. 38, pošt. fah. 692.